

к VI.

Р. 1897 кн. II.

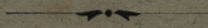
Том XVI.

ЗАПИСКИ

НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМЕНІ ШЕВЧЕНКА

виходять у Львові під редакцією

МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО.



MITTHEILUNGEN

DER ŠEWČENKO-GESELLSCHAFT DER WISSENSCHAFTEN IN LEMBERG

REDIGIRT VON

MICHAEL HRUŠEWSKYJ

I Jahrgang.

1897, II B.

Band XVI.



Накладом Наукового Товариства імени Шевченка.

З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка
під зарядом К. Вєднарського.

ЗМІСТ ТОМУ XVI.

1. Гетьман Богданко, критично-історична розвідка Михайла Грушевського	с. 1—18
2. Легенди з Хітарського збірника, з початку XVIII в., подав Володимир Гнатюк	с. 1—38
3. Тарас Шевченко в останні часи свого життя (7 вересня 1859 до 26 лютого 1861 р.), критично-біографічний <u>нарис</u> Олександра Копицького	с. 1—70
4. Miscellanea: а) Перемишльські „суботники“ XVII в., под. В. Антонович; б) До родоvodu Копицьких, под. О. Копицький; в) Коломийка про старосту Мільбахера, под. І. Билликевич	1—6
5. Наукова хроніка — Огляд часописей за р. 1896, I, Часописи українсько-руські	с. 1—14
6. Бібліографія (рецензії й справоздання — зміст на с. 47)	с. 1—48



1. Hetman Bo šewskyj	S. 1—18
2. Legenden d mitgeth.	1—38
3. T. Ševčenko A. Kony	1—70
4. Miscellanea	1—6
5. Wissenschaft I. Ukrai	1—14
6. Bibliographi	1—48

Рік VI.

Р. 1897 кн. II.

Том XVI.

ЗАПИСКИ

НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМЕНІ ШЕВЧЕНКА

виходять у Львові під редакцією

МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО.

MITTHEILUNGEN

DER ŠEWČENKO-GESELLSCHAFT DER WISSENSCHAFTEN IN LEMBERG

REDIGIRT VON

MICHAEL HRUŠEWŠKYJ

VI Jahrgang.

1897, II B.

Band XVI.

Накладом Наукового Товариства імени Шевченка.

З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка
під зарядом К. Беднарського.

був сьому противний раз тому, що був взагалі дуже консервативний, то знов не бажав задля льокальних галицьких відносин допустити до порозуміння шляхти з селянством.

На соймі в р. 1844 трактовано на ново в сій справі, думки були ще більш неясні та загальні, а скінчилось на ухвалі близькій до проекту Красіцького: аби уряд дозволив визначити комісію, щоб розглянула справу заведеня книг ґрунтових, признане ужиткової власности селянам, уреґульоване сервітутів та спільних посідань. Уряд центральний згодив ся на сю ухвалу. Але і тепер шляхта боялась сама себе, аби евентуально вибрана комісія не дійшла до небажаних результатів, боялась, чи з признаня ужиткової власности не вийде для неї шкода.

Тим часом на соймі в р. 1845 сталась дивна річ. До конференції вибраної комісії додано розглянене справи заміни панщини на чинш евентуально цілковитого її викупу.

Що ж було причиною такого поступу, що аж шляхта не боялась заговорити про правдиве знесенє панщини? „Ходили поголоски, дає на се відповідь гр. Красіцький, про якийсь несупокій поміж селянами, що показує щось недобре..“ Так єсть, се готовилась кривава драма 1846 р. Тому то шляхта була така тепер податлива.

На сїм кінчить ся праця д. Заневича. Показує вона детайльно історію внутрішних відносин галицьких в р. 1830—45. Сподіємось, не менш інтересною буде друга половина праці, що, маємо надію, не вдовзі появить ся. Вкінці звернемо увагу на деякі сторони, що не можна назвати користними для сеї праці. Єсть се по перше недбалість редакції, так що подекуди вийшли пропуски (ст. 144—161), подекуди повторене (177—192). Далі стиль і мова незвичайно важкі. Вкінці праця ся подекуди не є розвідкою, лише збіркою материялів: розмір поміж выводами автора та цитованим материялом зовсім не відповідний; відносини їх як 1 : 4. Се, безперечно, значна техпічна хиба праці, хоч вона своєї властивої вартости через те, розумієть ся, ще не тратить. Є се перша студія над сією важною добою в історії суспільного житя в Галичині, оперта на новім, недрукованим материялі. В тім найліпша, думаємо, характеристика заслуги автора.

С. Томашівський.

В. А. Клоустон — Народні казки та вигадки, їх вандрівки та переміни. З анґлійської мови переложив А. Кримський, Льв., 1896, ст. 184, 12°.

Наведена книжка не представляє собою цілої праці ученого анґлійського етноґрафа (Popular tales and fictions, their migrations and transformations, by W. A. Clouston, editor of „Arabian poetry for english

readers“, „Bakhtyâr-Nâma“, „The book of Sindibâd“ etc. London, 1887, т. I ст. 485, т. II ст. 515), а лиш вступ, себ то єгипетську казку про двох братів з вступною увагою проф. М. Масперо і паралелями французького етнографа Е. Коскена.

В передмові до перекладу наводить Кривський слова Клоутона, в котрих відбиваєсь його погляд на народні казки. Слова ті так важні для нас, що я вважаю за потрібне дословно їх ту переповісти: „Може ще й досі, є між нами людиці (перше їх було геть більше), котрі думають, будім то наші дитячі та народні казки зовсім не варті того, щоб на них звертали увагу розумні, практичні люди. Тількиж усякий твір, навіть нісенітниця, котрий скрізь розповсюджує ся і найпаче такий, котрий зарані володіє дитячою увагою наших хлопців і дівчат, вартий як найбільшої уваги: отже такі твори мають очевидячки велику силу над національним смаком і норовами. Про сю річ те саме каже й сер Джон Маком: „Хто бажає добре познайомити ся з якимсь народом, той не повинен одкидати його простонародніх оповідань та забобонів“. А я можу додати, що порівнюючий дослід над народніми казками збогачує наш розум, а коли працювати пильно, розширює наші симпатії, дає нам пізнати (може краще, ніж що иньше) загальне братерство цілого людського роду“ (Ст. 5).

Зміст переложеної вступної статі Клоутона такий: Не однакові думки учених про те, звідки взяли ся європейські казки і як вони розповсюднились. Одні кажуть, що то стародавні рідні міти, другі, що то теми вандрівні. До перших належать тут головню Дезенг, Берінг-Гульд, Коке, до других Бенфей, Гедеке, Келер, Нельдеке, Лібрехт і другі. Перші силують ся добачити навіть там міти, де їх зовсім нема, а приміром того може послужити звичайна лицарська повість про Раджу Ресалу. Треба однакож признати, що в деяких казках полишали ся сліди мітології, хоч нераз вони дуже невиразні. Та таких казок у нас дуже мало, переважну їх частину становлять теми вандрівні, що прийшли до Європи за посередництвом Малоазійців, Арабів, Турків, Монголів. Казки ті переходили так в устних переказах, як і в літературних перекладах, та перерібках. Найбільше до їх розповсюдження причинились хрестоносці, а відтак духовенство, що брало собі в таких казок приміри і голосило їх в своїх проповідях. Найважніші збірники проповідницькі з середніх віків були: *Sermones de tempore et sanctis*, Жака де Вітрі і *Liber de donis*, Етьєна де Бурбон. Вони стались підставою для збірника *Gesta Romanorum*, що мав величезний вплив на письменників. З нього брали мотиви найзнаменитші письменники європейські. Доводом того, що східні казки ширили ся через згадані збірники, можуть послужити мотиви (заголовки наводжу я такі, які подав д. Кр. в змісті

Клоустонового вступу): правдивий наслідник; посивілий чоловік і дві жінці; неодягненого женуть, а одягненого витають; шинкар і розхлюпане вино; пустельник, що сумнівав ся про божу сіраведливість; як судия дізнав ся, чи парубок знасилював бабу, чи ні; невтїшна вдовиця, що зрадила чоловіка на його гробі; як гарний чернець виколював собі око.

Незвичайною оригінальністю визначають ся казки індійські, що почали широко розповсюджуватись і на схід і на захід в другому столітї нашої ери. Деякі знов слїди вказують на те, що вони були знаї ще перед Христом. Дуже багато черпали середньовічні черці також з тальмуду, та сам тальмуд не дуже то оригінальний, бо в нїм знати вплив так сходу, як заходу; а треба признати, що й сам схід побирав багато з клясичного заходу. Иньша річ з Арабами. Вони принесли на захід дещо й не своє, але перевагу мають їх власні сюжети. На довід з того досить буде порівнати арабську повість про Антара з середньовіковою поезією лицарською. — За те між анекдотами „рідко можна зустріти щось нове, незнайоме“. Вони всі становлять міжнародне добро, пересувають ся з місця на місце і їх можна віднайти в збірниках ріжних народів. За примір можуть послужити анекдоти (ст. 169): Заглядане в чужий лист; скот і скотина; курка з однією нішкою; зьвірюка з головою там, де мав би бути хвіст; одноокий чоловік і невірна дружина; щоб убити муху, забито й людину; як на такі літа, то воно маленьке; скільки важить дим; багацтву скупого усї хазяї; найшов уздечку, а кажуть, коня вкрав; Шемячинї суди; штукарі. — Наслідком віднайденя казки про двох братів на єгипетських папірусах, висказують новїші ученї погляди, що не Индия, але Єгипет є батьківщиною перехожих оповідань та вигадок.

Тепер кілька слів про стиль і мову д. Кримського. Уже сам Клоустон писав свою працю так тяжко, що д. Кримський уважав за потрібне подати читачам з неї короткий зміст (с. 166—169), щоб можна скорше орієнтувати ся. Щож було красшого, як не перекладати дословно працю Клоустона, але переробити так, щоби зміст задержати, а вигляд иньший її надати? Але д. Кримський не тільки що того не зробив, але при перекладї так невільничо держав ся тексту, що деякі місця треба відчитувати пару разів, щоби остаточно порозуміти, про що там мова. Правда, вірність перекладу є дуже важною річю, але не менше важною є й мова, якою послугуєсь хто при перекладї. Коли вона противить ся вимогам даного язика, тогди вартість перекладу спадає *ad minimum*. Я наведу одно місце, аби не здавалось, що я говорю безвідставно. І так читаємо: Ст. 16: „Ряжка або провідня повістка сего твору відповідає східньому первописови, але в нїм є тільки одно з другорядних

оповідань, хоч усі вони несумнівно азіятського походження“. За поодинокі нещасливі вирази і слова говорити не буду.

До перекладу Клоустонового вступу додана ще „Арабська повість про Антара“. В ній сказав автор кілька слів про самий утвір, а потім подав характеристику його головного героя Антара і кількох підрядних осіб.

По сїм наступає „Казка про двох братів“ з вступною увагою проф. Ж. Мастеро і з многими паралелями звісного фольклориста Е. Коскена, в перекладі дра Франка. Як чоловік дізнає приємного чуття, коли по цілодnevній роботі положить ся на спочинок, так читач дізнає приємного чуття, коли розстане ся з перекладом д. Крижського, а почне читати переклад дра Франка. Величезна різниця між одним і другим!

Зміст казки про двох братів такий: Жило двох братів: старший жонатий, молодший парубок. Поїхали они в поле на роботу. Коли прийшла пора на сїяне, вислав старший Анупу молодшого Бітіу до дому по насїне. Бітіу послухав і пішов. Та тут як лиш увиділа його братова, запалила ся до нього любовію і захотїла з ним поспати. Бітіу не згодив ся на її предложене. Розгнївана братова постановила пімсту. Скоро муж її, Анупу, вернув до дому, обвинуватила Бітіу перед ним, мов то він її хотїв знасилувати. Анупу розгнївав ся і сказав, що заріже Бітіу. Замір той не вдав ся однакож, Бітіу утік за ріку і звідти розповів братови, як що було; щобиж Анупу не сумнївав ся, що він правду каже, відтяв собі члена і заявив, що іде далеко в долину Акації, щоби з братом ніколи не стикати ся. Лиш одну просьбу виповїв при відходї: коли Анупу дізнаєсь, що його подибала зла пригода, щоби прийшов йому на поміч.

В долині Акації жив самотно Бітіу, заховавши своє серце в цвїток акації. Але богови стало його жалко і він сотворив для нього прекрасну жону. Коли Бітіу був раз несприсутний в дома, пірвав Ніль з його жони жмуток волося і занїс до Фараона. Той побачивши волосе забажав дістати його властительку. Богато висланників Фараона убив Бітіу, та коли його жона зрадила, вказавши висланникам, де душа Бітіу, він вмер, скоро лиш висланники зрубали акацію. Жона Бітіу стала жоною Фараона.

Тимчасом старший брат Анупу господарював дальше. Одного разу захотїлось йому напшти ся пива. Він підніс збанок вже, коли глянь, пиво забублькотало. Анупу дізнав ся, що брата подибала страшна пригода, тож пішов його шукати. І справді тіло його найшов скоро, але серця мусїв три роки шукати. Коли найшов, вложив його до шклянки води і Бітіу віджив. Він переїмив ся сейчас в Апіса і казав себе завести до Фараона. Фараон прийняв Апіса, а Анупу обдарував щедро.

Раз довідалась коханка Фараонова, що Апіс її бувший чоловік і вимогла на Фараові, що той казав Апіса зарізати. Вона думала, що збула ся вже мужа, але помилила ся, бо з двох кропель крови Апіса вирости два красні персики (бросквині). Вона пізнала і зажадала, щоби столярі нароби́ли її дощок з персиків. Коли столярі робили, а вона приглядалась їх роботі, скочила одна трісочка її в рот і она її проликнула. Відтогди зайшла в тяж і вродила сина, котрого проголошено наслідником. По смерти Фараона син-наслідник скликав раду і розповів, що з ним було -- бо він був Бітіу. Рада осудила його жінку зараз, а Бітіу став жити спокійно. По двацяти літах панованя умер, а наслідником своїм назначив Анупу.

До казки додані паралелі майже всіх народів європейських. Сей факт, що до так давньої єгипетської казки найшлося тільки паралель в Європі, нахилив многих учених до думки, що не Індія, а Єгипет є батьківщиною всіх перехожих оповідань.

Треба піднести зроблені перекладчиком численні замітки, деякі навіть досить широкі, що подавав він до перекладу. Без них справді переклад не мав би ніякої вартости, якої з ними набирає. Дальше: покажчик творів і імен власних, що дуже улекшує перегляд праці.

В. Гнатюк.

Хр. Ящуржинській: Свадьба малорусская, какъ религиозно-бытовая драма (Кіевская Старина. 1896. XI, ст. 234--273).

В отсій статі подає д. Ящуржинський матеріали, записані д-ю М. Гаєнко в селі Іванівці, елисаветгородського уїзду, херсонської губернії. Треба сказати, що пісень тут, як на весіле, занадто мало; може бути, що д. Ящуржинський не наводить їх всіх, а подає лише вибір з них — але він сього ніде в статі своїй не зазначає. Паралель до пісень не наводить жадних ¹⁾; обрядів не подає також більшого числа; з цілої статі видно взагалі, що описуване весіле не належить до найкрасших наших народних весіль. Поділ весіля звичайний: важніші його моменти — загально звісні — такі: 1) сватане; 2) заручини; 3) печене короваю; 4) дівич вечір; 5) вите гільця; 6) посад (посаг); 7) вінчане (шлюб); 8) покритє молодої; 9) подружне ложе; 10) радість по щасливім доко-

¹⁾ Редакция К. Ст. вчислює в увазі важніші описи нашого весіля і важніші студії про нього; поминає однакож такі повні описи весіля як Царя, Ковцуняка і др. і такі студії, що говорять про весіле, як Хведора Вовка, Охрпмовича і ин.